УДК 373.2.015.31:615.851-026.773(045)
DOI https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.2

Тетяна БАКУМЕНКО
доктор філософії, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001
ORCID: *0000-0001-5596-6572*

Мілена ЯРОСЛАВЦЕВА
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001
ORCID: *000-0001-7465-0653*

Бібліографічний опис статті: Бакуменко, Т., Ярославцева, М., (2024). Sandplay як метод розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses,* 4, 9–16, doi: https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.2

SANDPLAY ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета роботи полягає в аналізі досліджень щодо сутності, змісту та структури творчого потенціалу особистості, передумов його реалізації в дошкільному віці, зокрема, методом Sandplay в контексті нових викликів сьогодення. Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження щодо сутності, змісту та структури творчого потенціалу особистості. Визначено поняття «метод Sandplay», яке трактується як спосіб пізнання явищ природи, сукупність взаємозв'язаних прийомів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку, що передбачають системну і планомірну ігрову діяльність з піском та водою в процесі збагаченого ігрового середовища закладу дошкільної освіти. Розкрито сутність принципів, на яких ґрунтується метод: безпечного та збагаченого ігрового середовища, безумовного прийняття дитини, орієнтації на індивідуальний потенційний ресурс дитини, інтегрування у соціальне середовище, гуманізації, диференційованого підходу та інтеграції. Розглянуто основні переваги методу, його організаційні аспекти. Представлено фактори, які збагачують ігрове середовище для активності дітей з піском та максимально сприяють розвитку їх творчого потенціалу (в груповій кімнаті, на груповому майданчику закладу дошкільної освіти, вдома, на вулиці). Ігри, які впливають на процес розвитку творчого потенціалу дітей, систематизовано за типами: ігри із зануренням рук у пісок, будівельні ігри, ігри з використанням художніх технік (рельєф, колаж, асамбляж), ігри на зняття емоційної напруги. Наведено тематику ігор до кожного типу.

Визначення творчого потенціалу особистості, його змісту та структури, характеризується великою варіативністю. Sandplay можна визначити як ефективний метод впливу на розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку, в процесі якого відбувається оволодіння технікою роботи з піском та водою; опанування навичок комунікації, приймання рішень та подолання труднощів; формується вміння комбінувати, реконструювати, змінювати; проявляється творча спрямованість на пошуки варіантів оздоблення споруд; відбувається зняття емоційної напруги, знижується втомлюваність та негативні емоції, що є особливо актуальним згідно сьогоднішніх викликів.

Ключові слова: *творчий потенціал, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, метод Sandplay, принципи, збагачене ігрове середовище, ігри з піском.*

Tetiana BAKUMENKO
PhD, Associate Professor, Associate Professor at the Theory and Methodology of Preschool Education Department, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council, Lane Rustaveli, 7, Kharkiv, Ukraine, 61001
ORCID: *0000-0001-5596-6572*

Milena YAROSLAVTSEVA
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Theory and Methodology of Preschool Education Department, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council, Lane Rustaveli, 7, Kharkiv, Ukraine, 61001
ORCID: *000-0001-7465-0653*

To cite this article: Bakumenko, T., Yaroslavtseva, M. (2024). Sandplay yak metod rozvytku tvorchoho potentsialu ditey doshkil′noho viku [«Sandplay method» as a method of developing the creativity of preschool children]. *Acta Paedagogica Volynienses,* 4, 9–16, doi: https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.2

«SANDPLAY METHOD» AS A METHOD OF DEVELOPING THE CREATIVITY OF PRESCHOOL CHILDREN

Analyze the study on the essence, content and structure of the creativity of the individual, the prerequisites for its implementation in preschool age, particularly, by «Sandplay method» in the context of new challenges of today. The psychological and pedagogical studies about the essence, content and structure of the creativity of the individual are analysed. The concept of «Sandplay method», which is interpreted as a natural phenomena learning way, a set of interrelated techniques aimed at developing the creativity of preschool children, providing systematic and constant playing activities with sand and water in the process of enriched play environment of preschool education is defined. The essence of the principles on which the method is based: safe and enriched gaming environment, unconditional acceptance of a child, orientation to the individual potential resource of a child, integration into the social environment, humanisation, differentiated approach and integration is revealed. The main advantages of the method, its organisational aspects are considered. Factors that enrich the play environment for children's activity with sand and maximally contribute to the development of their creative potential are presented (in a group room, on a group playground, in a preschool education institution, at home, on the street). Games, which influence the process of developing children's creativity are systematised by type: hand-dip in sand games, building games, games using art techniques (relief, collage, assemblage), games for relieving emotional stress. The game themes for each type are given.

Conclusions. *The definition of creativity of the individual, its content and structure is characterized by great variability. «Sandplay» can be defined as an effective method of influence the development of preschool children creativity, during which process of there is using the technique of working with sand and water; having communication skills, decision-making and overcoming difficulties; the ability to combine, reconstruct, changing; creativeness to find decoration options for buildings is; emotional stress is relieved, reducing fatigue and negative emotions, which is especially important in view of today's challenges during the war and martial law in Ukraine.*

Key words: *creativity, preschool children, preschool education institution, «Sandplay method», principles, enriched play environment, sand games.*

Актуальність проблеми. Українська дошкільна освіта крокує шляхом системних реформ в умовах євроінтеграційних процесів. Удосконалення її змісту набуває пріоритетного значення. Виходячи з цього, актуальність проблеми полягає в оновленні освітнього процесу крізь призму нових цілей і змісту. Пріоритетними напрямками сучасної дошкільної освіти є виховання гармонійної особистості, створення умов для її самовдосконалення, активізація творчого потенціалу. Про це свідчать постанови та дії уряду в галузі освіти, освітянські пошуки та зацікавленість громадськості, спрямовані на виведення вітчизняної освіти на рівень міжнародних стандартів. Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти як пріоритетні і стратегічні визначаються цінності дошкільної освіти: розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей. Цю тенденцію спостерігаємо і у новому Законі України «Про дошкільну освіту», в якому зазначено, що дошкільна освіта – процес і результат всебічного розвитку, виховання, навчання, соціалізації дітей та формування у них необхідних життєвих навичок і компетентностей до початку здобуття початкової освіти. Відтак, освіта має перетворитися

на інноваційне середовище, в якому здобувачі набувають навичок і вмінь самостійно опановувати знання протягом життя та застосовувати їх у практичній діяльності. Тож, дослідження ефективних методів розвитку творчого потенціалу дітей, є актуальними питаннями на сучасному етапі розвитку освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень та публікацій засвідчує, що існуюча джерельна база з проблем творчого потенціалу та творчої особистості представлена різноманітними підходами, теоріями та концепціями, серед яких найґрунтовнішими можемо виокремити роботи О. Гопки, Дж. Гілфорда, В. Лихваря, В. Моляко, О. Потебні, В. Рибалко, Н. Роджерса, С. Сисоєвої, В. Холоденко та ін. вчених.

В останні роки означений напрям широко висвітлюється науковими студіями, що досліджують теоретичні та практичні аспекти розвитку творчості, творчих здібностей, творчого потенціалу дитини в дошкільні роки.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми свідчить про багатоаспектність її наукового висвітлення, натомість проблема методів розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку потребує уточнення та цілісного аналізу.

Мета дослідження полягає у спробі проаналізувати психолого-педагогічні дослідження щодо сутності, змісту та структури творчого потенціалу особистості, а також передумов його успішної реалізації в дошкільному віці, зокрема, методом Sandplay в контексті нових викликів сьогодення України.

Виклад основного матеріалу. Комплексне розуміння сутності та змісту творчого потенціалу особистості передбачає, що цей феномен може набувати розвитку в умовах спеціально організованої діяльності.

На думку В. Моляко, творчий потенціал як ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної особи здійснювати творчі дії, творчу діяльність у цілому (Моляко, 2007, с. 7).

В. Холоденко поняття творчого потенціалу та творчої активності пов'язує з поняттям творчої обдарованості, доводячи, що творча активність є детермінантою творчого потенціалу та енергетичним наповненням творчої діяльності, а обдарованість в свою чергу полягає у наявності можливостей особистості організовувати творчий процес та виробляти для цього індивідуальні вміння та засоби (Холоденко, 2013, с. 87).

С. Сисоєва, узагальнюючи та аналізуючи якості творчої особистості, які наводяться в сучасних дослідженнях в галузі психології наукової творчості, зазначає, що людину необхідно готувати до творчої діяльності ще в процесі навчання (Сисоєва, 2015). В процесі наукового пошуку вчена зазначає, що виділяють особистісні утворення, які інтегрують вплив внутрішніх та зовнішніх факторів, і мають особливе значення в актуалізації творчого потенціалу людини. Так, до таких утворень відносять надзвичайну напруженість уваги, високу вразливість, цілісність сприйняття, інтуїцію, фантазію, вигадку, дар передбачення, великі за обсягом знання, відхилення від шаблону, високу самоорганізацію, оригінальність, ініціативність, наполегливість, працездатність та ін.

Науковець В. Холоденко до структури творчого потенціалу відносить можливості суб'єкта, які ще не розвинулися у творчі здібності; власне творчі здібності; внутрішні можливості, що активізують реалізацію творчих здібностей; рівень активності, стиль діяльності (Холоденко, 2019, с. 22).

Складові творчого потенціалу особистості досить ґрунтовно розкриті у працях В. Моляко, серед основних науковець виділяє такі:

1) задатки, нахили, що виявляються у підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах, а також динамічності психічних процесів;

2) інтереси, їх спрямованість, частота і систематичність виявів, домінування пізнавальних інтересів;

3) допитливість, потяг до створення нового, схильність до розв'язання і пошуку проблем;

4) швидкість у засвоєнні нової інформації;

5) схильність до постійних порівнянь, співставлень, вироблення еталонів для подальшого відбору;

6) прояви загального інтелекту, «схоплюваність» розуміння, швидкість оцінювання і вибору шляхів розв'язку, адекватність дій;

7) емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення;

8) наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень;

9) творча спрямованість на пошуки аналогій, комбінування, реконструювання; нахили

до зміни варіантів, економічність у рішеннях, раціональне використання засобів, часу.;

10) інтуїтивізм – спроможність до вияву неусвідомлюваних швидких (миттєвих) оцінок, прогнозів, рішень;

11) порівняно швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, прийомами, технікою праці, майстерністю виконання відповідних дій;

12) здібності до вироблення власних стратегій і тактик при розв'язуванні різних проблем, завдань, пі час пошуку виходів зі складних, нестандартних експериментальних ситуацій (Моляко, 2007, с.8).

В інших науково-педагогічних дослідженнях називаються такі структурні компоненти творчого потенціалу:

– створення оригінальних, неповторних цінностей; установлення нових фактів, властивостей, закономірностей, нових методів перетворення матеріального світу;

– здатність дивуватися новому, незвичайному;

– легкість у прийнятті рішень; потяг до здолання труднощів;

– адаптивна гнучкість, мобільність, спонтанність, безпосередність;

– здатність швидко сприймати інформацію та опановувати нові знання;

– здатність йти вперед, відкидаючи несуттєве і другорядне;

– здатність до кропіткої праці тощо.

Сьогодення потребує нового погляду та вивчення можливостей педагогічного впливу на розвиток творчого потенціалу дітей в дошкільний період. Розв'язання даної проблеми вимагає розробки і обґрунтування методів, які оптимально і ефективно забезпечать даний процес. Сьогодні досить популярним став метод Sandplay, що з англійської мови дослівно означає sand «пісок» і play «грати». Sandplay це багатофункціональний метод, який з'явився та набув своєї дії у рамках юнгіанського аналізу та отримав назву юнгіанська пісочна терапія.

В Україні метод успішно використовується впродовж 30 років її незалежності і має декілька варіантів назв «пісочна терапія», «піскова терапія», «пісочне мистецтво», «Sandplay-терапія».

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «метод» трактується так: «спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя». Тож, поняття «метод Sandplay» в дослідженні визначаємо як спосіб пізнання явищ природи, сукупність взаємозв'язаних прийомів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку, які передбачають системну і планомірну ігрову діяльність з піском та водою в процесі збагаченого ігрового середовища закладу дошкільної освіти.

Вищезазначений метод ґрунтується на принципах безпечного та збагаченого ігрового середовища, безумовного прийняття дитини, орієнтації на індивідуальний потенційний ресурс дитини, інтегрування у соціальне середовище, гуманізації, диференційованого підходу та інтеграції. Коротко розкриємо кожний принцип:

– безумовного прийняття дитини (базується на особистісно-орієнтованій та гуманістичній педагогіці, в основі яких є орієнтація на особистість дитини, її задатки та здібності);

– орієнтації на індивідуальний потенційний ресурс дитини (розвиток її природних задатків, уподобань, нахилів);

– інтегрування у соціальне середовище (поліпшення соціально-психологічної адаптації дитини під час зміни місця проживання як внутрішньо переміщених осіб);

– гуманізації (вміння педагога приймати позицію дитини, враховуючи її інтереси, почуття та емоції, бути рівноправним партнером у спілкуванні);

– диференційованого підходу (створення оптимальних умов для самореалізації кожної дитини, проявів її «самості»);

– інтеграції (співробітництво та взаємодія з сім'єю);

– безпечного та збагаченого ігрового середовища (безпечне перебування дитини в закладі дошкільної освіти, психологічний комфорт в групі, створення ситуації успіху з боку дорослих, зручна пісочниця, різноманітні іграшки, природні матеріали).

Використання методу Sandplay з метою розвитку творчого потенціалу дітей в межах освітнього процесу закладу дошкільної освіти має низку переваг над іншими форматами роботи, а саме: різні види піску та ігри з ним завжди приваблюють дітей, незалежно від рівня їх обізнаності щодо такого виду активності; діти порівняно швидко оволодівають технічними вміннями роботи з піском, опановують навички комунікації з однолітками та дорослими, вчаться сміливо приймати рішення та долати

труднощі; дитина має можливість із легкістю комбінувати, реконструювати, змінювати варіанти забудови; творча спрямованість на пошуки варіантів оздоблення споруд, активне використання при цьому природного матеріалу (шишки, жолуді, листя, гілочки, мох, насіння, горіхова шкаралупа, мушлі, мох та ін.); за рахунок емоційного ставлення до процесу ігор з піском та яскравої емоційної забарвленості, відбувається зняття емоційної напруги у дітей, знижується втомлюваність та негативні емоції, що є особливо актуальним під час війни та у період дії військового стану в Україні.

Для розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку методом Sandplay великого значення набуває створення ігрового середовища.

Наукові студії К. Крутій, І. Деснової та М. Замелюк доводять, що ігровий процес як зона найближчого розвитку дитини вимагає збагаченого ігрового середовища й педагогічного супроводу дорослих, тому класифікація ігор відбиває ступінь активності й свободи дитини в організації ігрової діяльності. Вчені підкреслюють, що під ігровим середовищем розуміється місце, межі якого позначено предметами матеріального світу, а може бути й не позначено, але відтворюватися в дитячих уявленнях, образах, про які дорослий може дізнатися, тільки звернувшись до дитини із запитанням або беручи участь у грі. Дослідники зазначають, що навіть організоване найкращим способом, не може без керівництва дорослого повноцінно впливати на розвиток дітей (Крутій, Деснова, Замелюк, 2021, с.85).

Беручі до уваги дослідження наукових студій, збагачене ігрове середовище визначаємо як сукупність певних факторів (у закладі дошкільної освіти чи сім'ї), які максимально сприяють розвитку творчого потенціалу дітей під час ігор з піском та водою.

Отже, до факторів, які збагачують ігрове середовище для активності дітей з піском та максимально сприяють розвитку їх творчого потенціалу (в груповій кімнаті, на груповому майданчику в закладі дошкільної освіти, вдома, на вулиці) відносимо:

− підготовка вихователя та батьків щодо педагогічних можливостей використання методу Sandplay;

− організація різноманітних пісочниць (в груповій кімнаті, на груповому майданчику, оптимальне їх розміщення, кількість);

− підготовка різного виду піску (дрібний, середній, великий, кінетичний);

− розвиваючі сенсорні набори для ігор в пісочниці «Пісочне морозиво», «Маленький кухар», «Форми для кексів», «Водоспади»; розвиваючі набори сортери «Кольорова вежа», «Райдужні відерця», «Квіткові горщики», «Візок», «Сортування та рахунок»; ролери для піску та снігу;

− надання дітям можливості поєднання піску з водою та різним природним матеріалом: мушлями, гілочками, камінцями, шишками, каштанами, горіхами, корою дерев, сухими рослинами, мохом, насінням;

− предмети, які наочно збагачують та урізноманітнюють сюжети дитячих ігор із піском: герої улюблених мультфільмів, тварини, птахи, морські мешканці, предмети домашнього вжитку, продукти дерева, транспорт, викидний матеріал (котушки від ниток, картонні циліндри від рулонного паперу, коробки, невеличкі пляшки, кришечки, фольга);

− плоска фігурки з пластику (геометричні фігури, машини, дерева, тварини, люди, транспорт, будинки, дорожні знаки);

− вільний доступ до ігрових атрибутів, зручне їх розміщення та зберігання;

− зручний та безпечний догляд (спосіб миття) ігрових атрибутів.

Тож, збагачене ігрове середовище є основою для організації ігор з піском та розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Ігри дітей з піском можна систематизувати за такими типами: ігри із зануренням рук у пісок, будівельні ігри, ігри з використанням художніх технік (рельєф, колаж, асамбляж), ігри на зняття емоційної напруги тощо. Наведемо тематику ігор до кожного типу.

Ігри із зануренням рук у пісок є наступні: «Пальчики ховаються», «Знайди заховану іграшку», «Знайди пальчик», «Невидимки» (активізація уваги); «Готуємо та мішаємо смачні каши-малаши» (сміливе прийняття рішень); «Скарби лісових мешканців» (оволодіння навичками комунікації); «Вростаємо коріннями в землю» (уміння аналізувати, знаходити варіанти рішень); «Чарівні камінці», «Корисні копалини», «П'ять пальців» (формування навичок колективної гри).

Тематика будівельних ігор з піском та водою: «Чарівні замки», «Квітуча галявина» (творча

спрямованість на пошуки аналогій, комбінування, реконструювання); «Місто Харків» (встановлення міжособистісних взаємин під час колективної гри); «Пісочні будівельники» (здібності до вироблення власних стратегій і тактик при розв'язуванні завдань), «Будуємо дитячий майданчик», «Ділянка нашого дитячого садка», «Річки та мости» (формування навичок спілкування та комунікації, здатність швидко набувати нові знання).

Ігри з використанням художніх технік (рельєф, колаж, асамбляж): «Візерунок», «Зоопарк» (художній рельєф, який є об'ємним зображенням на певній площині, створення спільного візерунок із різноманітних пасочок, встановлення атмосфери взаєморозуміння); «Чарівні сніжинки», «Гусінь повзе», «Лабіринт» (малювання рельєфу); «Осінній килимок» (техніка колажу, де застосовуються площинні іграшки та предмети), «Чарівний острів», «Тарілочки з їжею» (техніка асамбляжу, де застосовуються об'ємні іграшки та предмети, пошук виходів зі складних, нестандартних ситуацій).

До складу ігор на зняття емоційної напруги відносимо такі: «Малюємо радісні обличчя» (подолання стресів та поганого настрою); «Валіза з подарунками», «Будуємо безпечне укриття» (схильність до розв'язання проблем), «Диво-сад на пагорбі» (допитливість, потяг до створення нового); «Повторюй за мною» (концентрація уваги, розвиток зорової пам'яті); «Незвичайні сліди», «Лабіринт» (уміння аналізувати, знаходити варіанти рішень).

Загалом оглянуті ігри з піском демонструють, що метод Sandplay доцільно реалізовувати не лише з метою розвитку творчого потенціалу дітей, а й з метою поліпшення їх соціально-психологічної адаптації під час зміни місця проживання як внутрішньо переміщених осіб, подолання стресових станів внаслідок війни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, визначення творчого потенціалу особистості, його змісту та структури, характеризується великою варіативністю, яка, на наш погляд, зумовлюється тим, що творча особистість є категорією теорії особистості, теорії діяльності, теорії творчості. У межах даного дослідження Sandplay можна визначити як ефективний метод впливу на розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку, в процесі якого відбувається оволодіння технікою роботи з піском та водою, опанування навичок комунікації та взаємодії, приймання рішень та подолання труднощів; формується вміння комбінувати, реконструювати, змінювати варіанти забудови; проявляється творча спрямованість на пошуки варіантів оздоблення споруд; відбувається зняття емоційної напруги, знижується втомлюваність та негативні емоції, що є особливо актуальним згідно сьогоднішніх викликів під час війни в Україні. Водночас підкреслимо, що творчий потенціал здобувача дошкільної освіти реалізуються не тільки в збагаченому ігровому середовищі під час ігор з піском та водою, а й впродовж навчання та всього його життя. Перспективи подальших наукових розвідок бачимо в проведенні дослідження стосовно використання методу sand play в психолого-педагогічній підтримці дітей та батьків з числа внутрішньо переміщених осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова С., Кушнірик Н. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. Вип. 2, Полтава, 2009. С.41–48.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). Т. О. Піроженко, О.М.Байєр, О.К.Безсонова та ін .URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
4. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник. За заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.
5. Закон України «Про дошкільну освіту». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text
6. Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників: Навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2015. 188 с.
7. Крутій К. Л., Деснова І. С., Замелюк М. І. Дефініція «гра як провідний тип діяльності дошкільника»: аналіз підходів. *Академічні студії.* Серія «Педагогіка», Вип. 4, ч. 2, 2021. С.84–91.
8. Ликова І.О. Образотворча діяльність в дитячому садку. Харків : Ранок. 2008. 215 с.

9. Лихвар В.Д. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2003. 24 с.

10. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологія і суспільство*. №4, 2007. С.6-10.

11. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: Підручник для студентів. За заг. ред. Г.В. Сухорукової. Київ : Видавний Дім «Слово», 2010. 376 с.

12. Одерій Л. Є., Роздимаха А. І. Образотворче мистецтво як засіб реалізації художньо-творчого потенціалу дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014, № 4 (38). С.375–383.

13. Сисоєва С.О. Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості. *Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи:* монографія. За ред. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 23–56.

14. Сисоєва С. О., Поясок Т. Б. Психологія та педагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю. Київ : Міленіум, 2005. 520 с.

15. Терещенко О. П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності: Навч.-метод. посіб. Київ : Світич, 2009. 328 с.

16. Холоденко В. О. Творчий потенціал особистості: зміст, структура та передумови успішної реалізації у мистецькій освіті. *Наукові часописи НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. 2019. Вип.26. С.22–28.

17. Холоденко В. О. Сутність, зміст та структура творчої активності особистості. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* (Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2013. № 1. С. 84–88.

18. Шульга Л. Діяльнісний підхід до формування мистецько-творчої компетентності дитини дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 37. Том 3. С. 304–309.

19. Guilford J.P. Natura inteligencji czlowieka. W.: PWN, 1978. 995p.

20. Rogers K. R. A Way of Being a Person. Boston : Houghton Mifflin Company, 1980.

REFERENCES:

1. Arkhypova S. Kushniryk N. (2009) Metodyka rozvytku tvorchykh zdibnostei u ditei doshkilnoho viku. [Methodology for the development of creative abilities in preschool children]. *Pedagogical sciences,* vol. 2, pp.41–48.

2. Busel V.T. (2005) *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* : 250000 [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language : 250000]. Kyiv; Irpin : Perun. (in Ukrainian).

3. Guilford J.P. *Natura inteligencji czlowieka*. W.: PWN, 1978. 995 p. (in Polish).

4. Havrysh N. (2015) *Vykhovuiemo bazovi yakosti osobystosti starshoho doshkilnyka v umovakh DNZ* [We educate the basic personality qualities of an older preschooler in the conditions of a preschool]. Kharkiv : Madryd. (in Ukrainian).

5. Kanosa N. H. (2015) *Teoriia ta tekhnolohii rozvytku dytiachoi khudozhnoi tvorchosti doshkilnykiv* [Theory and technologies of development of children's artistic creativity of preschoolers]. Kamianets-Podilskyi : Zvoleiko D. H. (in Ukrainian).

6. Kholodenko V. O. (2019) *Tvorchyi potentsial osobystosti: zmist, struktura ta peredumovy uspishnoi realizatsii u mystetskii osviti* [Creative potential of the individual: content, structure and prerequisites for successful implementation in art education]. Scientific journals of the M.P. Drahomanov NPU. Series 14. Theory and methods of art education, vol.26, pp.22–28.

7. Kholodenko V. O. (2013) Sutnist′, zmist ta struktura tvorchoyi aktyvnosti osobystosti [The essence, content and structure of a person's creative activity]. *Proceedings. Series «Psychological and pedagogical sciences» NSU named after M. Gogol.* vol.1, pp. 84–88.

8. Krutii K. L., Desnova I. S., Zameliuk M. I. (2021) Definitsiia «hra yak providnyi typ diialnosti doshkilnyka»: analiz pidkhodiv [Definition of «game as the leading type of preschooler's activity»: analysis of approaches]. *Academic studies. «Pedagogy» series*, vol. 4, no.2, pp. 84–91.

9. Lykhvar V.D. (2003) *Rozvytok khudozhno-tvorchoho potentsialu molodshykh shkoliariv u protsesi obrazotvorchoi diialnosti* [Development of the artistic and creative potential of younger schoolchildren in the process of artistic activity] (Candidate of Pedagogical Sciences), Kherson: Kherson State University.

10. Lykova I.O. (2008) *Obrazotvorcha diialnist v dytiachomu sadku* [Art activity in kindergarten]. Kharkiv : Ranok. (in Ukrainian).

11. Moliako V. O. (2007) Tvorchyi potentsial liudyny yak psykholohichna problema [Human creative potential as a psychological problem]. *Psychology and society.* vol. 4, pp.6–10.

12. Oderii L. Ye., Rozdymakha A. I. (2014) Obrazotvorche mystetstvo yak zasib realizatsii khudozhno-tvorchoho potentsialu ditei doshkilnoho viku [Visual arts as a means of realizing the artistic and creative potential of preschool children]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, vol. 4 (38), pp.375–383.

13. Pirozhenko T. O., Baiier O.M., Bezsonova O.K., Brezhnieva O.H. ta in. (2021) *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini (nova redaktsiia)* [Basic component of preschool education in Ukraine (new edition)] URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf (accessed (дата відвідування сайту 20.10.2024).

14. Rogers C. A way of being. Boston: Houghton Mifflinco, 1980. 266 p. (in English).

15. Shulha L. (2021) *Diialnisnyi pidkhid do formuvannia mystetsko-tvorchoi kompetentnosti dytyny doshkilnoho viku* [An active approach to the formation of artistic and creative competence of a preschool child]. *Current issues of humanitarian sciences,* vol. 37. no 3. pp.304–309.

16. Sukhorukova H.V. (2010) *Obrazotvorche mystetstvo z metodykoiu vykladannia v doshkilnomu navchalnomu zakladi* [Fine arts with teaching methods in a preschool educational institution]. Kyiv : Vydavnyi Dim «Slovo». (in Ukrainian).

17. Sysoieva S.O. (2015) Sotsialni, psykholohichni ta pedahohichni pidkhody do vyznachennia tvorchoi osobystosti [Social, psychological and pedagogical approaches to the definition of a creative personality]. *Pedahohichna tvorchist', maysternist', profesionalizm u systemi pidhotovky osvityans'kykh kadriv: zdobutky, poshuky, perspektyvy* [Pedagogical creativity, skill, professionalism in the system of training educational personnel: achievements, searches, prospects]. Kyyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, pp. 23–56.

18. Sysoieva S. O., Poiasok T. B. (2005) *Psykholohiia ta pedahohika* [Psychology and pedagogy]. Kyiv: Milenium. (in Ukrainian).

19. Tereshchenko O. P. (2009) Rozvytok tvorchosti starshoho doshkilnyka v obrazotvorchii diialnosti [Development of creativity of older preschoolers in visual arts]. Kyiv: Svitych. (in Ukrainian).

20. *Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu»* [Law of Ukraine «On preschool education»]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text (accessed (дата відвідування сайту 22.10.2024).